

Sandi
Bulimbašić

U službi baštine

Razgovor s Goranom Nikšićem
Split, listopad 2008.

Godine 1979. povijesna jezgra Splita s Dioklecijanovom palačom upisana je na Listu svjetske baštine UNESCO-a. Iako je *Management Plan* (Plan upravljanja povijesnom jezgrom) bio uvjet za upis na Listu, u Splitu je donošenje Plana tek sada, gotovo trideset godina kasnije, pred konačnom realizacijom. Danas povijesne cjeline i lokaliteti ne mogu biti upisani na Listu svjetske baštine ukoliko nemaju izrađen takav plan. Kako je splitska povijesna jezgra među najranijim spomeničkim cjelinama koje su stekle status baštine od svjetske važnosti, plan je trebao biti napravljen naknadno. Tim povodom razgovarali smo s Goranom Nikšićem koji je od 2006. pročelnik Službe za staru gradsku jezgru pri upravi Grada Splita, a koja je utemeljena 1996. godine, na početku obilježavanja 1700. obljetnice nastanka Dioklecijanove palače. Naslijedivši na toj funkciji Duška Marasovića, od početka je kao jedan od prioritetnih ciljeva Službe isticao donošenje Plana upravljanja povijesnom jezgrom, s namjerom da plan doista zaživi u praksi, a ne da ostane "mrtvo slovo na papiru" kojim će samo biti ispunjena obveza prema UNESCO-u.

Na mjesto pročelnika Službe za staru gradsku jezgru Goran Nikšić dolazi s dugogodišnjim iskustvom i praksom arhitekta-konzervatora. U Konzervatorskom odjelu u Splitu zaposlen je od 1980. od kada i usavršava svoje znanje u konzervaciji, najprije na poslijediplomskom studiju Zaštite i očuvanja graditeljske baštine u Centru za arhitekturu i urbanizam u Splitu, a zatim na brojnim međunarodnim radionicama i stipendijama

↑ Goran Nikšić,
snimio: Valentino Bilić Prcić, studeni 2008.

u Velikoj Britaniji, Francuskoj, Italiji i drugdje. Na Sveučilištu u Yorku magistrira 1993. godine na temu *Poslijeratna obnova hrvatske arhitektonske baštine*. Od 1996. do 2006. glavni je arhitekt-konzervator za povijesnu jezgru grada Splita s Dioklecijanovom palačom. Na Odsjeku za restauraciju i konzervaciju Umjetničke akademije u Splitu predaje *Uvod u*

Kako je splitska povijesna jezgra među najranijim spomeničkim cjelinama koje su stekle status baštine od svjetske važnosti (Lista svjetske baštine UNESCO-a, 1979.), Plan upravljanja povijesnom jezgrom trebao je biti napravljen naknadno. Tim povodom razgovarali smo s Goranom Nikšićem koji je od 2006. pročelnik Službe za staru gradsku jezgru pri upravi Grada Splita, a koja je utemeljena 1996. godine, na početku obilježavanja 1700. obljetnice nastanka Dioklecijanove palače.

arhitektonsku konzervaciju, a predavao je i na poslijediplomskom studiju povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pored zaštite spomenika koja je njegova istinska vokacija i nastavne djelatnosti nije zapostavio ni znanstveno-istraživački interes koji se razvio iz svakodnevne konzervatorske prakse i rada na terenu.

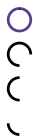
Što Vas je privuklo i zadržalo u konzervatorskoj struci kojoj ste posvetili dvadeset i šest godina predanoga rada kao arhitekt-konzervator Konzervatorskog odjela u Splitu? Kako danas gledate na ustrojstvo sustava zaštite baštine koji je, od Vašeg stupanja u službu do danas, doživio brojne promjene?

Konzervatorski posao je doista moj poziv. Kada mi se pružila prigoda da odmah nakon diplomiranja krenem u konzervatorske vođe, nisam ni trenutka dvojio. "Druženje" sa starim građevinama, proučavanje i brigu o uzdržavanju i unapređivanju njihovih neupitnih vrijednosti pretpostavio sam bavljenu nesigurnim projektantskim poslom koji je danas sve više pod utjecajem tržišta i prolaznih, pomodnih trendova, dok je pravi urbanizam u našim uvjetima gotovo nepostojeća kategorija.

Spomenicima sam ostao vjeran usprkos svim promjenama sustava zaštite, koje su gotovo redovito značile korak unazad. Od praktičara sa svakodnevnim radom na terenu konzervator se danas sve više pretvara u administrativnog službenika čija je glavna zadaća vođenje upravno-pravnih postupaka. Pretpostavljam da je intencija posljednje

reformne službe zaštite bila da se pojača pravna zaštita preko konzervatorskih odjela, a da se praktičan rad na dokumentiranju stanja i konzervatorskim radovima prepusti drugim institucijama, privatnim tvrtkama i pojedincima. Kako je međutim kod nas sustav edukacije u konzervaciji tek u povojima, nema ni izdaleka dovoljno stručnjaka raznih profila koji bi se mogli kvalitetno baviti poslom za koji su se ranije generacije konzervatora osposobljavale u praksi, učeći od starijih kolega u timskom radu. Licence za rad na kulturnim dobrima samo su formalno pokriće koje nipošto ne garantira kvalitetu, a konzervatorski nadzor je svakim danom sve slabiji jer konzervatori imaju sve manje vremena za terenski rad.

Želje su, dakle, bile pozitivne, ali je bilo nerealno očekivati da će mala Hrvatska preko noći moći transformirati svoj sustav zaštite kulturnih dobara za koji je razvijenim zapadnim zemljama koje su nam u tome bile uzor trebalo nekoliko generacija. Nekadašnji zavodi za zaštitu spomenika bili su rasadnici vrsnih stručnjaka koji su u svome radu spajali teoriju i praksu, konzervatorski nadzor i znanstveno-istraživački rad bez kojega nema dubokog razumijevanja spomenika, pa ni kvalitetnog rezultata u zaštiti i obnovi. Svođenjem konzervatorskog posla na administriranje uskraćuje se mogućnost stručnog usavršavanja, a spomenici se prepuštaju hirovima tržišta. Zakoni i propisi strogo su odredili procedure kojima se određuje način ishođenja dozvola, ali nema opće prihvaćenih principa konzervatorskog djelovanja.

Metodologija rada, osnovni konzervatorski i restauratorski principi razlikuju se od odjela do odjela, od konzervatora do konzervatora. Suradnja između kolega je sve slabija, a razmjena iskustava među različitim ustanovama gotovo nepostojeća. Pojedini svijetli primjeri uzornih konzervatorskih i restauratorskih zahvata rezultat su izvanrednog zalaganja pojedinaca, ponekad i suradnje s istaknutim stručnjacima iz inozemstva, ali oni još više ističu općenito sivilo i nisku kvalitetu najvećeg dijela radova na spomenicima.

Kao konzervator vodili ste obnovu mnogih spomenika među kojima i onih koji pripadaju najvišoj kategoriji kulturnih dobara nacionalne i svjetske vrijednosti poput splitske katedrale i krstionice, tj. Jupiterova hrama. Koje biste radove i projekte izdvojili kao konzervatorski najzahtjevnije ili istraživački najpoticajnije?

Uvijek sam pokušavao dati najbolje od sebe radeći na najrazličitijim spomenicima, od arheoloških lokaliteta, etnografske baštine i takozvane "minorne" arhitekture, do najpoznatijih građevina kao što su korčulanska, hvarska, trogirska i šibenska katedrala ili Dioklecijanova palača. Smatram da se radeći i na najmanjim kućama, primjerice korčulanske povijesne jezgre, može jako puno naučiti o logici tradicionalne gradnje, zanatskoj vrsnoći, načinu nekadašnjeg života i mogućnostima adaptacije za suvremene potrebe. Zanimaju me i problemi (pre)namjene, problemi konstruktivne sanacije i upotrebe tradicionalnih i (iznimno) suvremenih materijala, analiza i valorizacija izvornih vrijednosti, kao i poboljšanje uvjeta života ljudi koji u tim spomenicima i cjelinama žive i bez kojih čitav taj posao ne bi imao smisla. Osobito me raduje suradnja s kolegama iz drugih struka – arheolozima, povjesničarima umjetnosti, stručnjacima za konstrukciju, restauratorima, ali jednako tako i s vrsnim obrtnicima, osobito klesarima od kojih sam jako puno naučio.

Radeći na skeli, u svakodnevnom kontaktu sa spomenikom često mi se činilo da

uspostavljam izravnu vezu sa starim majstorima – s Markom Andrijićem na vrhu korčulanskog zvonika, s Nikolom Firentincem na kupoli šibenske katedrale, ili pak s anonimnim, ali ništa manje genijalnim graditeljem Dioklecijanova mauzoleja ili Jupiterova hrama. Obično se događa da kvaliteti izvornog djela odgovara složenost konzervatorskog problema. Proniknuti u tajne majstorova rada i istodobno pronaći najbolje (ili najmanje loše) rješenje kojim će se produžiti život spomeniku uz najmanje moguće oštećenje ili promjenu velik je izazov, ali i ogromno zadovoljstvo. Ako se nakon dovršenog posla ne primjećuje konzervatorska intervencija, utoliko bolje!

Budući da je konzervacija Vaš istinski poziv, jesu li se, dvije godine nakon dolaska na čelo Službe za staru gradsku jezgru, ispunila Vaša očekivanja koja ste imali kada ste se odlučili za promjenu radnog mjesta? Omogućava li Vam mjesto pročelnika konkretan rad u zaštiti ili ste s obzirom na odgovornost i opseg posla kao i osnovne zadatke Službe više posvećeni planiranju i koordinaciji programa, stručnjaka i institucija uključenih u skrb za splitsku povijesnu baštinu, njezinu obnovu i revitalizaciju?

Kao arhitekt-konzervator često sam bio u poziciji da pored svoga konzervatorskog posla odrađujem i nešto za što sam smatrao da je obveza gradskih službi – koordinacija komunalnih poduzeća i ostalih organizacija i pojedinaca uključenih u aktivnosti u splitskoj povijesnoj jezgri i oko nje. Posao koordinacije i općenito poboljšanja protoka informacija doista zahtijeva više sjedenja na sastancima, ali istovremeno se osjećam obveznim biti što više na terenu, u izravnom kontaktu s vlasnicima i korisnicima zgrada u jezgri. Ljudi mi se i dalje svakodnevno obraćaju s problemima na koje sam navikao kao konzervator: derutni krovovi, pukotine u zidovima, propale instalacije, uređenje pročelja... Ipak, koristim svaku prigodu da se popnem na skelu i s projektantima, izvođačima, restauratorima i konzervatorima raspravim stručne probleme,

detalje izvedbe, ali i da naučim ponešto i od spomenika koji su neiscrpno vrelo znanja i inspiracija da se posao obavi što kvalitetnije. Iako sam formalno, kao predstavnik gradskih službi, sada više u ulozi "investitora", i dalje inzistiram na najvišoj mogućoj kvaliteti i maksimalnom zalaganju svih sudionika u poslu, jer to od nas traži kvaliteta naše baštine. S druge strane, mjesto pročelnika Službe za staru gradsku jezgru omogućava mi da, puno jednostavnije i izravnije nego ranije, kreiram politiku zaštite i obnove, utječem na odabir prioriteta i zalažem se za aktivniji odnos lokalne vlasti i javnosti prema baštini, a slijedom toga i za znatnije financiranje.

Koji su, zapravo, osnovni ciljevi i zadaci Službe za staru gradsku jezgru?

Osnovni zadatak Službe je planiranje i koordiniranje obnove i revitalizacije splitske povijesne jezgre, kao i provođenje sanacijskih i konzervatorskih radova na pojedinim spomenicima koji se financiraju iz gradskog proračuna. Dodao bih tome i vrlo važnu komponentu informiranja o djelatnosti Službe, kao i educiranja javnosti o značaju i načinima zaštite i očuvanja povijesne baštine. Glavni zadatak Službe za staru gradsku jezgru trebao bi biti upravo ono što stoji u njezinu naslovu: da služi s jedne strane građanima, a s druge institucijama koje su vezane za jezgru. To podrazumijeva slobodan protok informacija i - kako se to danas kaže - maksimalnu transparentnost u radu.

Među ciljevima i prioritetnim projektima koje ste izdvojili u svojem programu kada ste postali pročelnik koji su do sada ostvareni ili pred skorašnjom realizacijom? Koje biste izdvojili kao najvažnije?

Jedan od mojih osnovnih ciljeva od početka je prenošenje težišta djelovanja Službe za staru gradsku jezgru s velikih konzervatorsko-restauratorskih zahvata na najznačajnijim spomenicima na veliki niz manjih projekata i sustavnih programa obnove i održavanja građevinskog fonda i komunalne infrastrukture, čime se podiže ne samo

izgled cjeline nego i kvaliteta života. Hitnim intervencijama spašeno je od ubrzanog propadanja ili čak rušenja nekoliko zgrada. Otvorili smo sasvim novu stavku u gradskom proračunu kojima se osigurava sustavno i trajno čišćenje i sanacija gradskih bedema koji su predugo ležali potpuno zapušteni i počeli se urušavati. Također smo pokrenuli sustavno održavanje pročelja i krovova, i to bez obzira na vlasništvo. Uklanjanje neprimjerenih reklama i firmi s pročelja rezultiralo je projektom sustava signalizacije kojim se pored označavanja poslovnih sadržaja pružila vrlo kvalitetna i vrhunski dizajnirana informacija o najvećem broju spomenika u jezgri, namijenjena jednako domaćem stanovništvu kao i stranim posjetiocima. Sredstva koja se izdvajaju za kontinuirano čišćenje pročelja od grafita svake su godine sve veća. Sve boljoj ukupnoj slici povijesne jezgre pridonosi i kvalitetno osvjetljenje. Počeli smo s rasvjetom Peristila i katedrale koja je napravljena na najvišoj razini. Nastavit ćemo s unapređenjem osvjetljenja najvažnijih gradskih ambijenata, a nadam se poboljšati i noviju rasvjetu koja zbog nedostatka sredstava ili prekratkih rokova nije napravljena najkvalitetnije (Pjaca, Riva).

Jedan od zadataka Službe je i program obnove i održavanja pojedinačnih spomenika u gradskoj jezgri. Posljednjih godina Služba je postigla da se iz gradskog proračuna u tu svrhu izdvajaju veća sredstva. Pored zaštitnih radova, sve je više obnovljenih pročelja u gradskoj jezgri. Što su s obzirom na stanje spomenika prioriteta i koji se spomenici, u ovom času, obnavljaju ili su obnovljeni sredstvima iz gradskog proračuna?

Naravno, Služba će i dalje voditi konzervatorske radove na nekoliko najvažnijih spomenika, primjerice na Peristilu, Zlatnim vratima i mletačkom kaštelu, ali bi trebalo pronaći način da se dio sredstava usmjeri i na obnovu i održavanje svega onoga što gradsku jezgru čini spomenikom kulture i živim organizmom. Mislim da je nedopustivo da se bavimo samo antičkim građevinama, crkvama

↑ Splitska povijesna jezgra, snimak iz zraka, snimio: Živko Bačić, 2008.

i palačama, a da se istovremeno kuće zbog trošnosti urušavaju, s krovova padaju crepovi i dimnjaci, u pločnicima nastaju rupe, kanalizacija se razlijeva, električna mreža je pred kolapsom.

Neki spomenici i ambijenti u povijesnoj jezgri su iz nerazumljivih razloga toliko zapušteni da predstavljaju ruglo, a ponekad i opasnost po stanare i prolaznike. Takozvani jugoistočni kvadrant Dioklecijanove palače gotovo je u potpunosti opustio nakon što je najveći broj kuća tog nekada živog dijela grada porušen kako bi se pojednostavnila arheološka istraživanja i obnova Podruma, dok su preostale zgrade prepuštene ubrzanom propadanju. Trenutačno se borimo za spašavanje jedne od tih kuća koja je u kritičnom stanju. Prokurative su potpuno zanemaren gradski trg koji ima preduvjet da ponovo oživi i postane okupljalište građana svih dobi, ali su nekoć reprezentativna pročelja toliko zapuštena da predstavljaju opasnost po prolaznike jer su cementne dekoracije oko prozora ispucale i odlamaju se. Pripremili smo

pilot-projekt za restauraciju jednog segmenta pročelja prema kojem će se obnoviti i ostatak, nadamo se uz pomoć donatora. Obnovljena pročelja i vraćen nekadašnji sjaj trebali bi biti preduvjet promjene percepcije tog prostora i povratka života, otvaranju danas završenih vrata i izloga poslovnih prostora pod arkadama. I najvažniji arheološki lokaliteti u Dioklecijanovoj palači danas su zapušteni. Pored nedovršenih iskopa u Podrumima, desetljećima su ostavljeni otvoreni mozaici sjeveroistočno i jugozapadno od katedrale, a rimske terme u prizemlju hotela "Slavija" su nakon davnih istraživanja prepuštene propadanju. Ove je godine dovršeno njihovo istraživanje i započeta sanacija, a u sljedeću godinu-dvije planira se dovršiti konzervacija i prezentacija u sklopu prostora hotela.

Iako je nagomilanih problema unutar stare gradske jezgre napretek, nastojimo pomoći i obnovu najugroženijih spomenika izvan najuže jezgre. Grad je primjerice financirao projekt sanacije teško oštećenog zvonika crkve Sv. Križa u Velom Varošu i donirao

inicijalna sredstva za početak obnove toga značajnog umjetničkog djela i urbanističkog repera. Također, od iduće godine predviđamo uvrstiti u proračun i financiranje zahvata na pokretnim kulturnim dobrima, osobito onima koji su najznačajniji u slici grada. Tako će se konačno prići restauraciji kipova koji su zbog kritičnog stanja nedavno demontirani s krova palače Dešković (Bajamonti), najreprezentativnije splitske građevine 19. stoljeća.

Koji je značaj konzervatorsko-restauratorskih radova na Peristilu i koja je Vaša uloga u tom projektu?

Potaknut inicijalnim sredstvima privatne donacije iz inozemstva – Antiqua Foundation preko World Monuments Funda, uz dodatnu financijsku potporu Grada i Ministarstva kulture, zahvat koji je u početku zamišljen samo kao čišćenje antičke kamene arhitekture, prerastao je u složen konzervatorski i restauratorski posao koji će obuhvatiti sve segmente, od sanacije temelja i konstrukcije, preko čišćenja i konzervacije kamena, žbuke i ostalih materijala do konačne prezentacije toga slojevitog spomenika. S obzirom na važnost Peristila koji je najznačajniji dio splitske povijesne jezgre upisane na Listu svjetske kulturne baštine, te s obzirom na složenost konzervatorskih problema i uključivanje brojnih domaćih i stranih stručnjaka i institucija, njegova obnova predstavlja jedan od najvažnijih konzervatorsko-restauratorskih zahvata u Hrvatskoj koji već služi kao nezaobilazni reper kojim su postavljeni visoki standardi konzervacije i restauracije u splitskoj povijesnoj jezgri, ali i na širem prostoru. To je i sjajna prigoda da se mladi stručnjaci usavrše u najsuvremenijim konzervatorskim i restauratorskim postupcima. Kod nas se rijetko susreće tako temeljito pripremljen konzervatorsko-restauratorski zahvat, izveden u interdisciplinarnoj i međuinstitucionalnoj suradnji. Osobito sam zadovoljan što sam uspio uvjeriti domaće i strane stručnjake da osnovna metoda uklanjanja ružne i štetne crne skrame treba biti najsuvremeniji, kod nas do tada nepoznat, postupak laserskog

čišćenja kamena. Taj je postupak u svijetu ranije bio korišten isključivo za čišćenje skulpture i arhitektonske dekoracije, dok smo mi na Peristilu i na Zlatnim vratima dokazali da je ta metoda prihvatljiva i isplativa i za čišćenje cjelokupnog pročelja. Na više stručnih skupova u inozemstvu predstavio sam rezultate toga posla i mogu reći da su strani kolege bili uistinu impresionirani kvalitetnom pripremom i postignutim rezultatom.

Sa šireg konzervatorskog gledišta, višegodišnji radovi na Peristilu, koji su otprilike negdje na polovici, postigli su višestruki efekt: osim što je s antičke kolonade uklonjena stoljetna nečistoća koja je nagrđivala i oštećivala kamen, javnost se senzibilizirala za probleme koje je do sada razmatrao samo uski krug stručnjaka.

Je li program obnove pojedinačnih građevina usklađen s programom Ministarstva kulture koje također trenutačno financira obnovu nekoliko splitskih spomenika i kakva je Vaša suradnja s Konzervatorskim odjelom u Splitu na tim i ostalim projektima?

Naši godišnji planovi redovito se usklađuju s planovima Ministarstva kulture koje nam daje i financijsku potporu za radove na najznačajnijim spomenicima. Smatram, međutim, da bi u budućnosti bilo logičnije da, umjesto da se preklapamo, Ministarstvo i dalje financira obnovu najznačajnijih spomenika (primjerice katedrale, krstionice, Zlatnih vrata), dok bi Grad trebao koncentrirati napore na poboljšanju općeg stanja građevinskog fonda i komunalne infrastrukture. S kolegama iz Konzervatorskog odjela zadržao sam bliske odnose pa usko surađujemo na zajedničkim projektima, ali i na rješavanju ostalih problema u povijesnoj jezgri, u formi zajedničkih kolegija ili terenskih obilazaka.

Kao jedan od ozbiljnih problema u gradskoj jezgri najčešće se spominje komunalna infrastruktura (vodovod, kanalizacija, električna); nadzemne i podzemne instalacije su u izuzetno lošem stanju, ne postoji katastar

instalacija a, zasada, ni bilo kakav dugoročni plan njihova održavanja i modernizacije. Što se radi u vezi s tim i nije li to trebao biti jedan od prioriteta?

Katastar instalacija, koji se ne vodi dovoljno kvalitetno, neophodan je temelj za izradu bilo kakvih projekata obnove i modernizacije infrastrukturne mreže. Upravo smo započeli pripreme za jedan takav sveobuhvatni projekt koji će uključiti i obnovu kamenih pločnika.

Najvidljiviji pomaci dogodili su se, međutim, u uvođenju i provođenju komunalnoga reda. Uklonjene su reklame, najavljuje se i uklanjanje tendi i klima-uređaja s pročelja u povijesnoj jezgri. Kako se ne bi ponovio slučaj s reklamama uklonjenim prije ponuđenoga rješenja signalizacije, postoji li već studija s ponuđenim rješenjima i načinima njihova postavljanja?

Smatram da je svaka kuća slučaj za sebe i da treba odrediti konzervatorske uvjete za pojedine objekte ili ulice. Kod tendi je problem što njihovo postavljanje znači vizualno i fizičko zadiranje u javni prostor, najčešće bez stvarne funkcionalne potrebe. Problem zaštite od sunca se danas može kvalitetno riješiti na drugi način (prozirne folije koje se lijepe na staklo bez utjecaja na prozirnost), kao i ostali problemi koji se obično navode kao razlozi za postavljanje tendi (zaštita od golubova, kiše). Tende su obično izlika da se naglasi ulaz u poslovni prostor, na nju eventualno istakne firma i tako izigra stroge odredbe odluke o komunalnom redu koje zabranjuju isticanje natpisa izvan svijetlih otvora. Današnje tende, nažalost, nemaju mnogo sličnosti s tradicionalnim, koje su imale funkcionalno opravdanje, a k tome bile estetski vrijedne i usklađene s arhitekturom. Konzervatori su pokušali zaštititi nekoliko tradicionalnih tendi, ali s ograničenim uspjehom. Preživjela je tenda iznad *štekata* hotela "Central" na Pjaci koja je remek-djelo tadašnjega bravarskog zanata.

Povoljniji uvjeti i pojedine olakšice privatnim vlasnicima koji ulažu u obnovu

i uređenje prostora u zaštićenoj povijesnoj jezgri ili pojedinačno zaštićenim kulturnim dobrima sigurno bi imali dobar učinak na dugotrajno održavanje spomenika. Jedan od izvora financiranja obnove i održavanja su i sredstva spomeničke rente. Je li u Splitu taj sustav počeo djelovati kao u nekim drugim gradovima, npr. Rijeci i Zagrebu? Kada i kako se planira?

Mislim da bi korištenje sredstava koja se prikupljaju iz spomeničke rente za održavanje zgrada u povijesnoj jezgri po uzoru na neke druge gradove u Hrvatskoj i u svijetu imalo višestruki učinak. S jedne strane transparentnost u načinu ulaganja tih sredstava poboljšala bi efikasnost njihova prikupljanja (Split koristi najnižu zakonom propisanu stopu), a s druge strane bi potaknula suvlasnike na ulaganje vlastitoga novca. Osim toga, na taj se način mnogo bolje kontrolira kvaliteta radova - uglavnom obnove krovova i pročelja. Do sada u Splitu nije bilo političke volje da se primijeni sustav koji se drugdje pokazao uspješnim, ali mislim da se klima mijenja i da će i kod nas kroz godinu-dvije profunkcionirati. Danas se u Splitu vanjski dijelovi zgrada popravljaju po principu slučajnog odabira, u ovisnosti o stanju na računu zajedničke pričuve i eventualnoj spremnosti Grada da financijski pomogne u pojedinim slučajevima.

Najavili ste i izdavačku djelatnost za koju u okviru Službe postoji zaseban proračun što, pretpostavljam, podrazumijeva suradnju s drugim stručnjacima i institucijama. Koje su publikacije planirane, a koje možemo očekivati u skoroj budućnosti?

U planu je izdavanje raznih publikacija kojima bi se najširoj javnosti - od vlasnika i korisnika prostorâ u jezgri do izvođača građevinskih i zanatskih radova, od građana do turista - približile najrazličitije teme iz područja zaštite i obnove kulturne baštine. Tu spadaju informacije o radu Službe i ostalih institucija, o zakonima i propisima, uputstva o proceduri ishoda raznih dozvola i načinu suradnje s Gradom i s Konzervatorskim odjelom Ministarstva kulture,

konzervatorski principi obnove i održavanja povijesnih građevina, smjernice za upotrebu odgovarajućih materijala i konstrukcija, kao i informacije o manje poznatim temama iz povijesti grada i njegovih spomenika. Sve to bi trebalo pridonijeti da se izbjegn timerazumi koji proizlaze iz neupućenosti, da se podigne kvaliteta radova na starim zgradama, kao i da se potakne građane, i to ne samo one koji žive u jezgri, da se više identificiraju sa svojom baštinom. Jedna od sljedećih publikacija trebao bi biti *Plan upravljanja povijesnom jezgrom* koji je u završnoj fazi izrade, a zatim i knjižica u kojoj bi bile okupljene osnovne informacije o spomenicima koje su istaknute na pročeljima u sklopu nedavno postavljenog sustava signalizacije.

Što je s Provedbenim urbanističkim planom povijesne jezgre koji je svojevremeno izazvao oprečna mišljenja u javnosti, njegovim izmjenama i dopunama? Kako Vi gledate na nove gradnje i interpolacije unutar zaštićene povijesne jezgre kao i na planiranje namjene obnovljenih i novih građevina u jezgri?

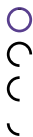
PUP povijesne jezgre je dokument koji je zastario, a nedavne izmjene i dopune su provedene kako bi se omogućila provedba najnužnijih zahvata u očekivanju novoga sveobuhvatnog plana kojemu treba prethoditi konzervatorska studija. Nove gradnje i interpolacije predviđaju se na mjestima gdje je gradsko tkivo oštećeno ratnim razaranjima ili pak nesmotrenim "planskim" rušenjima (primjerice u takozvanom jugoistočnom kvadrantu). Ta su mjesta "crne točke" u jezgri, stalni izvor problema i umanjuju vrijednost cjeline. Osim toga, u jezgri se oduvijek gradilo. Grad je živi organizam i ne bi valjalo da se "zamrzne" u nekom proizvoljno odabranom trenutku. Jedno od konzervatorskih načela koje često ističem jest da u principu nije dobro oduzimati od postojećih vrijednosti (zbog toga sam protiv purifikacija svake vrste), ali je korisno dodavati; naravno, ako su nove vrijednosti zaista na razini zatečene kvalitete. Namjenu je danas teško kontrolirati jer

nam zakoni ne pružaju čvrstu osnovu, ali bi se raznim mehanizmima (porezi, krediti) moglo poticati poželjne sadržaje, odnosno obeshrabriti manje poželjne i usmjeriti ih izvan jezgre.

Je li rješenje za revitalizaciju života u Palači sve veći broj hotela ili je cilj poboljšati uvjete života i rada kako bi se u njoj zadržalo stanovanje? Na koji način to učiniti i što vaša Služba može učiniti u vezi s tim?

Hoteli u jezgri mogu poboljšati turističku ponudu, pridonijeti revitalizaciji zapuštenih dijelova i time poboljšati kvalitetu života. U tome je, međutim, presudno imati mjeru, jer je povijesna jezgra mala i krhka i vrlo se lako može poremetiti ravnoteža. Ne bi valjalo da hotelska namjena prevlada u jezgri. Mora se zadržati raznolikost sadržaja i aktivnosti, a samim time se poboljšava i turistička ponuda. Pretvaranje jezgre u hotel jednako je opasno kao i njezina posvemašnja muzealizacija. Palača ne postoji samo zbog turista, niti prvenstveno zbog njih. Posjetioci se trebaju u jezgri ugodno osjećati, a to znači da su dio života. Ja bih se kao putnik neugodno osjećao kada bih došao u grad gdje ulicama šecu samo turisti. Gradski hoteli u povijesnoj jezgri trebaju biti popunjeni cijele godine, inače bi predstavljali više opterećenje nego korist za život gradskog središta.

Apsurdne ideje o iseljavanju Splitsana iz Palače povremeno se pojavljuju kao reakcija na neprihvatljivo stanje u koje smo doveli povijesnu jezgru njezinim, rekao bih sustavnim, zapuštanjem. Umjesto da se život i rad u jezgri učini lakšim i ljepšim, generacijama se ignoriraju problemi koji su se tu nakupili, pa opće loše socijalno stanje i svi problemi koji uz to idu ne bi smjeli nikoga iznenaditi. Danas smo suočeni s dvojboj: pustiti građevinski fond i komunalnu infrastrukturu u jezgri da i dalje propadaju i na taj način prisiliti vlasnike da stanove prodaju u bescjenje (sve više strancima) ili konačno pokrenuti obnovu i revitalizaciju na širokoj osnovi. To bi značilo veliki napor u sljedećem razdoblju, ali i dugoročno višestruku korist.

Konačno, cijenu dugogodišnjeg neodržavanja treba jedanput platiti. Za mene dvojbe nema. Potrebno je samo odlučiti na koji način s jedne strane primorati vlasnike da poštuju zakonsku obvezu ulaganja sredstava za održavanje zajedničkih dijelova zgrada, a s druge strane im povoljnim uvjetima kreditiranja, poreznim olakšicama i drugim mehanizmima olakšati da tu obvezu ispune. A da bi svaki stan u jezgri bio primjeren standardima suvremenog života, nije dovoljno samo izgraditi 500 sanitarnih čvorova. Potrebno je obnoviti kanalizacijsku i vodovodnu mrežu. Da bi uske uličice noću bile primjerenom osvijetljene, nije dovoljno postaviti lijepe ferale. Treba obnoviti čitavu električnu instalaciju, pojačati trafostanice, ukopati zračne vodove... Zadatak Službe je da pripremi donošenje programa, planova i projekata za obnovu i modernizaciju infrastrukture, kao i da ubrza njihovo provođenje.

Što zapravo donosi *Management Plan*? Koliko je takav plan detaljan u razradi problematike i preporukama? Tko odobrava plan i njegovu provedbu te kada se očekuje njegovo usvajanje?

Osim što je Plan upravljanja formalna obveza lokaliteta upisanih na Listu svjetske kulturne baštine, to je strateški dokument kojim se dugoročno određuju pravci djelovanja i prioriteta u planiranju svih bitnih aktivnosti u povijesnoj jezgri i oko nje. Za njegovu izradu angažirali smo ponajboljeg svjetskog stručnjaka u tom segmentu, arhitekta Gioru Solara koji ima veliko iskustvo u izradi sličnih planova, u čemu je i savjetnik ICOMOS-a. Nakon što je izvršena inventura stanja i analizirani problemi, predlaže se čitav niz konkretnih projekata kojima bi se bitno poboljšalo stanje u jezgri, a posebno upravljanje i organizacija poslova obnove i održavanja. Danas se zbog nereda koji onemogućava koordinaciju svih zainteresiranih sudionika nepotrebno troši vrijeme i novac. Ne bi se smjelo, na primjer, dopustiti da se pločnik raskopava nekoliko puta u kratkom razdoblju da bi se odvojeno postavljale razne

vrste instalacija. Neprihvatljivo je da jedna gradska služba ubire novac od reklama, a druga ih zabranjuje. Kako je moguće da Grad daje koncesiju za korištenje Hrvojeve ulice i prostora nad željezničkom prugom, a da ne može utjecati na kaos koji se tamo događa? Iako smo svjesni velikog broja problema, potrebno ih je jasno definirati i postaviti zadatke i prioritete u njihovu rješavanju.

Plan upravljanja prvo treba uskladiti sa zahtjevima konzervatorske službe koja zatim formalno odobrava plan. On zatim ide na javni uvid gdje se prikupljaju primjedbe i sugestije, pa ga nakon dorade usvaja Gradsko vijeće i preko nacionalnog komiteta ICOMOS-a šalje u Pariz Centru za svjetsku kulturnu baštinu. Čitava ta procedura može potrajati nekoliko mjeseci, ovisno o interesu i angažmanu svih zainteresiranih. Cilj je da se Plan usvoji općim konsenzusom, jer bi u protivnom mogao ostati samo još jedan u nizu dokumenata koji leže na polici.

Recite nam nešto više o problematici podruma Dioklecijanove palače i zbog čega oni zaslužuju zasebno poglavlje u Planu upravljanja?

Podrumi Dioklecijanove palače daleko su najznačajniji resurs Grada u povijesnoj jezgri - najveći izravni izvor prihoda koji se u Splitu ostvaruje od spomenika. To je nezaobilazna točka u sklopu turističkog posjeta Dioklecijanovoj palači i povijesnoj jezgri, čime se ostvaruju znatna sredstva od ulaznica. Istovremeno, Podrumima se vrlo loše upravlja, što velikim dijelom proizlazi iz nejasno određenih kompetencija oko gospodarenja. Rekao bih da Podrumi u malome preslikavaju velik dio problema s kojima se suočavamo u čitavoj povijesnoj jezgri, ali uz neke specifičnosti. Previše je improvizacija i slučajnosti - nije točno definirano tko i na koji način određuje program korištenja, koliko se i kako ulaže u obnovu i održavanje. Podjela Podruma samo je jedna u nizu nelogičnosti. Nered u korištenju, dotrajale instalacije, česte poplave, curenje vode kroz svodove čiji dijelovi mjestimično otpadaju, prodor fekalija

(!) – sve to stvara opći dojam zapuštenosti i nebrige. Plan upravljanja predviđa da se osnuje posebno tijelo čiji će isključivi zadatak biti da profesionalno upravlja Podrumima i provodi niz projekata kojima će se ostvariti cilj da ti prostori budu sanirani, konzervirani i prezentirani te postanu kvalitetan suvremeni kulturno-informativni centar kakvi postoje na svim važnijim svjetskim lokalitetima. Takav bi centar generirao znatno veće prihode nego danas, koji bi se vraćali u održavanje lokaliteta, ali i ulagali u obnovu i održavanje povijesne jezgre u cjelini.

Pored konzervatorske prakse zamijećen je i Vaš znanstveno-istraživački rad. Što je trenutačno predmet Vašega znanstvenog interesa i tema doktorske disertacije koju ste prijavili na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, gdje sudjelujete i u nekim istraživačkim projektima iz razdoblja kasnoga srednjeg vijeka i renesanse?

Moj znanstveni interes gotovo je isključivo potaknut konzervatorskim poslom, pa su i teme kojima sam se bavio izravno proizašle iz konzervatorske prakse. Tema mojega doktorata je Marko Andrijić - jedan od ponajboljih domaćih graditelja koji je do sada bio nedovoljno poznat i čiji je opus slabo valoriziran. Radeći dugi niz godina u Korčuli, gdje je Andrijić ostavio svoja najbolja djela, shvatio sam da je osobito svojim remek-djelima u katedrali (završetkom zvonika i ciborijem nad glavnim oltarom) stvorio uzore nizu srodnih djela u regiji. Kvalitetom arhitektonskih ostvarenja stao je uz bok ponajboljih domaćih autora poput Jurja Dalmatinca ili Nikole Firentinca, a svojim velikim opusom i djelovanjem radionice u Korčuli, ali jednako i u Dubrovniku i drugdje u Dalmaciji, ostavio nezaobilazan trag u razvoju naše kamene skulpture i graditeljstva. Korčulanske teme su ugrađene i u istraživačke projekte zagrebačkog Odsjeka za povijest umjetnosti. Osim katedrale tu je i korčulanska javna i stambena arhitektura na kojoj se u malom mjerilu mogu pratiti teme koje su prisutne i drugdje

↑ Goran Nikšić ispred Tintorettove slike u korčulanskoj katedrali, snimio: Pawel Lepkowski, 2003.

u Dalmaciji, ali ovdje u posebno kvalitetnom, jasnom i koncentriranom obliku.

Kako napreduju Vaša istraživanja na temu Dioklecijanove palače s naglaskom na problematiku izvorne namjene i arhitektonskog koncepta, o čemu ste imali i zapažena izlaganja na nekoliko međunarodnih skupova?

Dioklecijanova palača je neiscrpna tema koja me jednako zaokuplja. Koristeći se rezultatima svojih istraživanja tijekom konzervatorskih zahvata na najznačajnijim građevinama u Palači (mauzolej, Jupitrov hram, Peristil, Zlatna vrata), dodatno potaknut novim tezama kolege Joška Belamarića o izvornoj namjeni Palače, razlozima i okolnostima njezine gradnje, počeo sam preslagivati mozaik dosadašnjih saznanja o toj građevini koja je izuzetno važna ne samo u sagledavanju domaće nego i svjetske povijesti umjetnosti i arhitekture. Pokazuje se, a svaki novi podatak to potvrđuje, da je naša dosadašnja pojednostavljena slika o Palači kao o utvrđenoj vili umirovljenoga cara u idiličnom krajoliku na morskoj obali potpuno kriva. Radi se ustvari o spomeniku vrlo složenog postanka i kasnije sudbine. Čini se sve jasnije de se Palača započela graditi kao

tvornica tkanina usred postojećeg naselja, u tijeku gradnje je doživjela značajne izmjene projekta pa i osnovne namjene, gdje se u gospodarski sklop ugurala carska rezidencija s reprezentativnim zdanjima, u čemu religijske kultne građevine dobivaju središnje mjesto. Pri tome Palača u cjelini, a ni najvažnije zgrade u njoj nisu nikada u potpunosti dovršene, dok je izgled utvrđenja samo privid, jer je fortifikacijsku funkciju dobila tek naknadno. Sve se to postupno potvrđuje i novim arheološkim nalazima od kojih su najznačajniji oni u istočnim Podrumima i na Rivi, ali i ponovnim iščitavanjem rezultata ranijih istraživanja. Moj je zadatak analizom arhitektonskog projekta cjeline i detalja izvedbe dati što cjelovitiju sliku nastanka tog višeslojnog, netipičnog i još uvijek enigmatičnog spomenika.

Rezultate svojih istraživanja prikazao sam na nekoliko domaćih i međunarodnih skupova (nedavno na kolokviju o carskim vilama i palačama u balkansko-podunavskoj regiji održanom u Austriji) na kojima sam dobio punu stručnu podršku i poticaj za daljnji rad. Veseli me da na taj način Dioklecijanova palača ponovno dobiva zasluženo mjesto u "špici" znanstvenog interesa na najvišoj međunarodnoj razini.

Služba za staru gradsku jezgru imala je od osnivanja tek dva zaposlena djelatnika arhitekta, uključujući i mjesto pročelnika. Nedavno je otvoreno novo radno mjesto arheologa, uselili ste u nove prostorije na splitskoj Pjaci... Koja je Vaša vizija i kakvi su Vam planovi za budući razvoj i ustrojstvo Službe?

Služba bi trebala još učinkovitije biti na usluzi svim zainteresiranim institucijama i pojedincima. Zamišljam je kao mjesto gdje će se moći dobiti sve potrebne informacije iz bilo kojeg segmenta života i djelovanja u splitskoj povijesnoj jezgri. Koordinacija rada ostalih segmenata gradske uprave, komunalnih poduzeća, konzervatorske službe i ostalih institucija koji djeluju u jezgri je složen zadatak za čije uspješno obavljanje će trebati i kadrovski ojačati Službu. Ona, međutim, ne bi trebala prerasti u glomaznu instituciju niti preuzeti tuđe ingerencije. S druge strane, to može biti mjesto gdje će se stvarati vizije razvoja i predlagati projekti i akcije kojima će se postupno ostvarivati glavni cilj - učiniti staru gradsku jezgru sigurnijom, ljepšom i ugodnijom za boravak i rad. x

SUMMARY: SERVING THE HERITAGE

/ An interview with Goran Nikšić, a distinguished architect and conservator, since 2006 Head of the Agency for the Historic Core in Split. The interview was motivated by the preparation of the *Management Plan* required for all monuments

included in the UNESCO World Heritage List, and therefore also for the Diocletian's Palace with the historic core, which was one of the first monuments included in the List back in 1979.